

Бекішев, Қ.

Сарыарқаның дарынды тұлғасы / Қ. Бекішев // Жастар әлемі = Мир молодежи. - 2014. - 29 желтоқсан (№24).

Биыл Қарағандының қала мәртебесін алғанына 80 жыл толып отыр. Жақсы жасаған бір ғұмыр. Сонау сұрапыл соғыстың алдында, дәлірек айтқанда, 1934 жылы қазығын алғаш қағып, туын желбіреткен қазыналы қаламыз бүгіндері сексеннің сеңгіріне шығып, ірі өндіріс ошағына, үлкен мәдениет орталығына айналды.

Мен бұл қалаға 1960 жылы келдім. Ол кезде Қарағанды шаһары кішірек болатын. Жарты ғасырдан астам көз алдымда өсіп келе жатқан алып қаланың тарихы шежіресін, күнделікті тыныс-тіршілігін бүгінгі ұрпақ пен келер толқынға жеткізуде кішкене де болса өз үлесімді қоссам, азаматтық парызымның бір парасы өтелгендей емес пе! 54 жыл бұрынғы Қарағанды мен қазіргі қаланың кескін-келбетін салыстырып қарасақ, аспан мен жердей айырмашылықтар бар. Сүйікті қаламыздың өсіп-өркендеуіне, кеңірек қанат жаюына қаншама адамдар атсалысты, қаншама еңбек азаматтары маңдай терлерін төкті, қаншама зиялы қауым ой-пікірлерін ортаға салды. Мен алдыңғы толқын - аға-апаларға шәкірт, кейінгі буын - іні-қарындастарға ұстаз болғанымды мақтаныш тұтамын. Бүгінгі айтайын деп отырғаным, сексен жылдық торқалы тойындағы осынау өндірісті өлкенің дамуына аса зор еңбектерін арнап, шаһардың шежіресіне алтын әріптермен есімі жазылған тұлғалар жайында еді.

XX ғасырдың алып тұлғаларының бірі — Ебіней Арыстанұлы Бөкетов болатын. Ғұлама ғалым, айтулы академик Ебекеңнің есімі менің жүрегіме, жан дүниеме, мамандығыма да өте жақын. Ол кісі өмір бойы химия мен әдебиет саласында болды, мен биология, экология жағында болдым.

Алғаш Қарағандыға келгенімде осы ағамыздың үлкен қамқорлығын көрдім. Айтқан ой-пікірлері, ақыл-парасаты, жүріс-тұрысы еңбек жолын жана бастаған жас маманға үлкен мектеп болды. Ебекеңнің шәкірті, аспиранты болған біздің замандасымыз академик Сайлау Байсановтың естелігінде: «Е. Бөкетовтің бастамасымен елімізде марганец кеніштерін игеру жүйелі жолға қойылды. Қазіргі күні Ақсу ферроқорытпа зауытында № 1 цех 200 мың тоннадан астам марганец өндіреді. «Мына жұмысты аяқсыз қалдырмаңдар. Ертең мемлекетіміздің дамуына сүбелі үлес қосатын өндіріс саласының келешегі зор болмақ, — деп сырқаттанып жүргенінде де сырласып отыратын бізбен. Тағы бір бастамасы — қолданылған көмірдің күлінен металл алуды алға тартты. Көмірдің үш сортының күлінің құрамында кремний, алюминий бар екенін дәделдеуге тырысты. Бірнеше жылдарға созылған зерттеулердің нәтижесінде бұл ісіміз өз жемісін берді.

1962-1972 жылдар аралығындағы 10 жылдың ішінде химия-металлургия институты іргесінде халықаралық деңгейдегі тәжірибелі мамандар, ғалымдар әзірледі. Институттың ісін ілгерлетті. Ал, 1972 жылы Қарағандыда осы білікті мамандардың шоғырын топтастырып, жастарға білім беретін екінші

мемлекеттік оқу орнын ашу қажеттігі туындады. Сондықтан, ХМИ-дің жұмысын алға бастырған Ебіней Бөкетов Қарағанды мемлекеттік университетіне ректор болып келді. Бұл жоғары оқу орнының да негізін қалап, 8 жыл бойы білікті басшы болды. Кейін ХМИ-ге қайта қызметке жіберілді...», - деп сағынышпен еске алыныпты. Академик ұстаз ағасы жайлы академик шәкірт інісінің шағын естелігінде үлкен шындық жатыр.

Расында, Ебіней ағаның Қарағанды өлкесінің қарыштап дамуына, бүгінгідей биік белеске көтерілуіне қосқан үлесі зор. Өндіріс саласындағы өлшеусіз еңбегін былай қойғанда, әдебиетке қосқан, Қарағанды жастарына, оған қоса еліміздің барлық аймағынан келіп оқыған студенттерге берген тәлім-тәрбиесі де ұшан-теңіз. Сапалы білім мен саналы тәрбиеге ұйытқы болған қара шаңырақ Қарағанды мемлекеттік университеті де осы кісінің еңбегімен һәм есімімен тығыз байланысты. Академик ағаның асыл қасиеті, ізгі ниеті өзінен кейінгі шәкірттеріне шырайлы шуағын шашып, өмірге деген құлшыныстарын арттырып тұрғандай көрінеді маған.

Ғалым ағаның өмірбаяны да өзгеге үлгі боларлықтай. Келер жылы 90 жылдық мерейтойы қарсаңында аяулы азаматтың жүріп өткен жарқын жолын, ізгілікті іздерін жариялап, насихаттай берсек, нұр үстіне нұр емес пе! Ол кісі сонау 1925 жылы 23 наурызда Солтүстік Қазақстан облысы, Сергеев ауданы, Бағанаты ауылында дүниеге келіпті. Еліміздің солтүстік өңіріндегі табиғаты келіскен, шоқ-шоқ қайың-қарағайы аралас орманды, өзен-көлге бай құнарлы жерде туып-өскен арманшыл жастың көкірегіне, жан дүниесіне сол табиғат пен туған жердің қасиеті өлшеусіз дарын мен қабілетті құя салғандай. Балалық бал дәурені, жастық сал дәурені отызыншы-қырқыншы жылдардағы небір сойқан да нәубет кезеңдерге тап болған жігерлі де қайсар жан өзін алып шығатын жолды білім мен ғылымнан іздепті. Жалықпай ізденіп, талмай оқудың арқасында 1950 жылы ҚазМТУ-ды үздік бітіреді. 1960 жылы сол жоғары оқу орнының аспирантурасын тәмамдап, ғылымға біржолата бет бұрады. Сонан ғылым саласында ассистент, аға оқытушы, доцент, Қазақ тау-кен металлургия институты директорының орынбасары секілді қызметтерді атқара жүріп, кандидаттық қорғап, әрі қарай 1966 жылы техника ғылымдарының докторы, 1967 жылы профессор, 1975 жылы Қазақ

КСР Ғылым Академиясының академигі атанған. 1960-1972 жылдары Қарағанды химия-металлургия институтының директоры болса, 1972-1980 жылдары Қарағанды мемлекеттік университетінің ректоры болды. Балқаш тау-кен металлургия комбинатындағы зерттеу істері мен өндірісте ашқан жаңалықтары үшін 1969 жылы КСРО мемлекеттік сыйлығы берілген.

Ғалымның әдебиетші ретінде де ұлттық руханиятқа қосқан үлесі орасан. 1989 жылы жарық көрген «Алты хат» жинағы, бірнеше тарихи-танымдық, публицистикалық мақалалары, С. Есенин, Б. Маяковский, И. Василенко, И. Вазов секілді орыс қаламгерлерінен аударған аудармалары да қазақ оқырмандарының көңілінен шыққан.

Ғұлама ғалымды ұлықтап, Қарағандының бір көшесіне және өзі құрған Қарағанды мемлекеттік университетіне есімін беруі - Арқа жұртшылығы үшін үлкен абырой, зор мақтаныш. Қарашаңырақ Қарағанды мемлекеттік университетіндегі ғалым мұражайы да букетовтануға қосылған игілікті істердің бірі.

**Қайыржан Бекішев, ҚарМУ профессоры,
«Құрмет» Орденінің иегері**